

**ПРЫЁМЫ І СРОДКІ ФАРМІРАВАННЯ МАТЫВАЦЫ
ШКОЛБНІКАЎ ДА ВЫВУЧЭННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ І
ЛІТАРАТУРЫ**

Сакалоўская Галіна Віктараўна

настаўнік беларускай мовы і літаратуры дзяржаўной установы адукацыі

“Сярэдняя школа № 39 г. Магілёва”

(г. Магілёў, Беларусь)

mogilev_school39@octroo.datacenter.by

У артыкуле разглядаюцца прыёмы і сродкі фарміравання матывацый школьнікаў да вывучэння беларускай мовы і літаратуры.

У сучасным грамадстве назіраецца тэндэнцыя індывідуалізацыі асобы, яе імкненне да самавызначэння і самарэалізацыі.

Як адзначаеца ў Кодэксе Рэспублікі Беларусь аб адукацыі, адным з асноўных кірункаў дзяржаўной палітыкі ў сферы навучання з'яўляеца “стварэнне неабходных умоў для задавальнення патрэб асобы ў адукацыі, патрэб грамадства і дзяржавы ў фарміраванні асобы” [6].

Але як фарміраваць асобу ў сітуацыі двухмоўя? Супяречнасць заключаецца ў tym, што грамадзянне Рэспублікі Беларусь не імкнуща асэнсаваць сябе беларусамі, бо не размаўляюць на роднай мове. Эта пытанне хвалюе не толькі навукоўшчы і дзяржаўных дзеячаў, але настаўнікаў і бацькоў таксама.

Актуальнасць абраңай тэмы абумоўлена задачамі павышэння матывацый школынікаў да вывучэння роднай мовы. Сёння на беларускую і рускую мову адведзена адолькавая колькасць гадзін, але дзеци, якія вымушаны жыць у рускамоўным асяроддзі, не бачаць перспектыву вывучэння беларускай мовы. Незапатрабаванасць беларускай мовы ў грамадстве вымушае часам вучняў ахвотней размаўляюць на англійскай мове, чым на беларускай. Я як настаўнік беларускай мовы і літаратуры задумалася, як можна пераадолець гэты “матывацыйны вакуум”. Мянэ непакоіць тое, як вучыць дзяцей, каб вучні кожны раз адкрывалі для сябе нешта новае, імкнуліся да станоўчых вынікаў.

Развіццё ніколі не можа быць дасягнута шляхам прымусу, яно мае месца толькі тады, калі чалавек сам цягнецца да ведаў, да творчасці [3, с. 3]. Асэнсаванне гэтага пераканала мяне ў тым, што работу на ўроцку патрэбна арганізаць так, каб павысіць унутраную матывацію школьнікаў да вывучэння прадмета, каб у вучняў з'явілася жаданне працаўаць на ўроцку, каб яны з павагай ставіліся да вывучэння роднай мовы. Для гэтага прадметны матэрыял трэба падаць так, каб вучні не толькі зразумелі вывучаемы матэрыял, але і маглі прымяніць яго на практыцы.

Зыходзячы з канцэпцыі літаратурнай і моўнай адукцыі, пры правядзенні ўрокаў неабходна кіравацца двума асноўнымі прынцыпамі: аперацийным і матывацыйным. Аперацыйны прынцып прадугледжвае, што ў ходзе навучання роднай мове да яе неабходна адносіцца як да “прадмета прадметаў”, сродку авалодвання новымі ведамі па іншых вучэбных дысцыплінах. Матывацыйны прынцып азначае, што пры падрыхтоўцы настаўнікам урока варта накіруваць навучальную дзейнасць на дасягненне конкретных мэтаў. Для рэалізацыі гэтых мэтаў вельмі важна сфарміраваць у вучняў выразна акрэсленія матывы, патрэбнасці іх дзейнасці [2, с. 4].

У сваёй працы я карыстаюся актыўнымі сродкамі і прыёмамі навучання, якія паказалі сваю эфектыўнасць у практыцы работы: зймальны матэрыял, гульнявыя хвілінкі, хвілінкі кемлівасці ў 5–6-х класах, заданні на логіку, проблемныя ситуацыі, дыспуты ў 7–8-х класах, нетрадыцыйныя ўроکі, інтэрвакансія ўроці, электронныя сродкі навучання, складанне презентацый, відэасюжэтаў у 8–9-х класах і інш. Я часта праводжу ўроکі з элементамі гульнёвай тэхналогіі, інтэрактыўнага навучання, асобасна-арыентаваных тэхналогій, якія фарміруюць у дзяцей лідэрства, вопыт самавызначэння, працы ў групе, рэфлексіі. Вучэбныя заданні да ўрока падбіраю з элементамі навізны, асаблівую ўвагу надаю працы з тэкстам: выкарыстоўваю тэксты этнографічнага, патрыятычнага зместу. У рамках ўрока ўцігваю вучняў у дыскусіі, дэмантструю відэафільмы па тэме,

арганізую інтэграваныя ўрокі з бібліятэкай. Напрыклад, у 2017–2018 на-вучальным годзе разам з вучнямі 4 “Г” класа мы стварылі беларускамоўны канал з віншаваннямі ў інтэрнэце, каб можна было адсылаць віртуальныя паштоўкі. Назуву сайта – Пуцявінка – прыдумалі вучні 8-га класа, якіх ідэя зацікавіла. На працягу некалькіх месяцаў мы не толькі размяшчаем там тэкставыя файлы, але і відэаматэрыял, прысвечаны розным святым.

Прааналізаваўшы праграму па беларускай літаратуре, я прыйшла да высновы, што развіваць матывацыю да вывучэння беларускай літаратуры лепей на творах патрыятычнага зместу (раздзел “Роднае слова”, 5 клас, “Мой род, родная зямля, народ”, 6 клас), на творах пейзажнай лірыкі (Я. Колас “Ручэй”, 7 клас, М. Багдановіч “Цёплы вечар, ціхі весцер, свежы стог…”, 8 клас і інш.), творах ваенай тэматыкі (М. Лынькоў “Васількі”, 5 клас, В. Быкаў “Жураўліны крык”, 8 клас), а таксама творах гістарычнай тэматыкі (Л. Случанін “Рагнеда”, 6 клас і інш.).

У сярэднім звяне яшчэ можна выкарыстоўваць прыёмы гульні. У 5-м класе пры вывучэнні твора П. Броўкі “Калі ласка” праводжу конкурс кемлівых. На дошцы запісаны словы *лекар, ікар, бур, жука, аліва, крук, жука, аб, скол, раса, кладка*. Пропануецца замяніць першыя літарты, каб атрымаліся новыя слова і з першых літар гэтых слоў можна было скласці імя вядомага беларускага паэта, жыццё і творчасць якога будзе вывучацца на ўроку.

У 7-м класе на ўроку літаратуры У. Каараткевіч “Зямля пад белымі крыламі” пропаную заданне на логіку, кемлівасць: “Хто? Што?”. Патрэбна падабраць да прозвішча аўтара назуву яго твора і вызначыць аўтара, твор якога яшчэ не вывучалі. Гэта і будзе з’яўляцца тэмай урока. Я. Колас “Ручэй”, І. Навуменка “Настаўнік чарчэння”, У Каараткевіч “Зямля пад белымі крыламі”.

Лічу, што абавязкова на ўроку павінна быць эмацыйнальная насычанасць зместу матэрыялу. Пагэтаму стараюся на арыенціровачна-матывацыйным этапе стварыць псіхалагічны настрой, вызываць жаданне займацца прадметам: чытаю некалькі радочакаў з вершаў беларускіх паэтаў, якія адпавядаюць тэме ўрока. Або ў пачатку ўрока праводжу работу з асацыяцыямі. Напрыклад, пры вывучэнні ў 6-м класе твора У. Каараткевіча “Алені” папрасіла вучняў з дому прынесці адну реч, якая ў іх асацыруеца са словам “дабрыня”. Нехта прынёс плюшавую цацку, нехта книгу, нехта фотаздымак маці і інш. Абавязковая ўмова пры гэтым: патлумачыць, чаму менавіта гэтая реч вызвала асацыяцыю с словам “дабрыня”. Эмоцыі зашкальваюць.

У 8-м класе пры вывучэнні аповесці В. Быкаў “Жураўліны крык”, каб вучні ўключыліся ў працу, на арыенціровачна-матывацыйным этапе ствараю сітуацыю поспеху: высвяляю веды вучняў пра пачатак Вялікай

Айчыннай вайны, станоўча ацэньваю іх выказванні. Потым ствараю проблемную сітуацыю, стаўлю пытанне, на якое вучні яшчэ не ведаюць адказу: дзе былі немцы ў жніўні-верасні 1941 года і якая задача стаяла перад нашай арміяй на фронце? Потым пераходжу да задачы, якую паставіў старшыня Карпенка перад сваімі байцамі. У дадзеным выпадку важна дашь зразумець вучням, што дзяянне ў творы адбываеца на адным з чыгуначных пераездаў паміж Віцебскам і Смаленскам.

Калі практикаваць такі від работы планамерна, то ён значна павышае зацікаўленасць вучняў прадметам, а яшчэ вучыць знаходзіць патрэбную інфармацыю ў інтэрнэце, пераапрацоўваць яе і ўкараняць практична праз камп'ютарныя праграмы.

Выкарыстанне актыўных сродкаў і прыёмаў навучання на ўроках беларускай мовы дас наступныя вынікі: актыўізаваўся ўдзел вучняў у літаратурных праектах, інтэрнэт-гульнях і разнастайных творчых конкурсах раёнага, гарадскога і абласнога ўзроўню; назіраеца рост зацікаўленасці вучняў да факультатыўных заняткаў; высокая актыўнасць школьнікаў назіраеца ў правядзенні пазаурочных мерапрыемстваў, прысвечаных пісьменнікам-юбілярам, Дню славянскай пісьменнасці, Тыдню беларускай мовы і інш.

Спіс літаратуры

1. Альшук, С. І. Навучанне школьнікаў самастойнай навукова-популавай дзейнасці / С. І. Альшук // Беларуская мова і літаратура ў школе. – 2006. – № 5. – С. 12–24.
2. Вахільчук, А. С. Матывацыйная дзейнасць настаўніка на ўроках беларускай мовы 5–10 класы: дапаможнік для настаўнікаў агульнаадукацыйных устаноў з 12-гадовым тэрмінам навучання / А. С. Вахільчук, В. В. Качаноўская, С. В. Літвінчык. – Мазыр : ТАА ВД “Белы венцер”, 2008. – 147 с.
3. Жуковіч, М. В. Фарміраванне ў школьнікаў матывацый да навучання на ўроках беларускай мовы і літаратуры / М. В. Жуковіч // Беларуская мова і літаратура. – 2004. – № 6. – С. 14–16.
4. Жуковіч, М. В. Сучасныя педагогічныя тэхналогіі на ўроках беларускай мовы і літаратуры: дапам. для настаўнікаў устаноў агул.сирэд. адукациі з беларус. і рус. мовамі навучання / М. В. Жуковіч. – Мінск : Аверсэв, 2015. – 252 с.
5. Кетько, С. М. Единство рефлексии, мотивации и адаптации в сознании личности : коллективная монография / С. М. Кетько, С. А. Пакулина, А. В. Поминов. – М. : 2005. – 231 с.
6. Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб Адукацыі ад 13 студзеня 2011 г. № 243-З. – Мінск. Нац. цэнтр прававой інфармацыі Рэсп. Беларусь.
7. Маркова, А. К. Пути исследования мотивации учебной деятельности / А. К. Маркова // Вопросы психологии. – 1998. – № 5. – С. 47–59.